

**Лук'яненко Ольга,
Дворник Ірина,
Колечко Дмитро¹**

Інтелектуальний капітал в структурі глобальної економіки

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено сутність інтелектуального капіталу в постіндустріальній економіці знань. Здійснено методологічну ідентифікацію ключових понять — інтелект, інтелектуальна праця, інтелектуальна діяльність, інтелектуальний продукт, інтелектуальна власність, інтелектуальний ресурс, інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал. Досліджується феномен глобальної інтелектуалізації економічного розвитку. Показано об'єктивні тренди еволюції людського капіталу в інтелектуальний. Визначено місце інтелектуальної власності в інституційному середовищі економіки знань. Запропоновано еkleктичну модель, що характеризує взаємозв'язок людського, соціального, мережевого та інтелектуального капіталів, наведено методи кількісної оцінки останнього. Підтверджено визначальну роль сфери освіти в постіндустріальному суспільстві, виявлено передумови і тенденції формування глобального ринку освітніх послуг та оцінено його структурні особливості. Визначено сучасні дилеми розвитку науки і освіти та здійснено їх багатокритеріальну оцінку. На методологічній основі «потрійної спіралі» Г. Іцковича обґрунтовано модель інтелектуалізації глобального економічного розвитку, в якій взаємодіють, з одного боку, університети, держава та бізнес, а з другого — відкриті наука, освіта та інновації. Досліджено трансформацію університетів як суспільного інституту від традиційних моделей до дослідницьких та підприємницьких. Обґрунтовано глобальну модель інтелектуалізації економічного розвитку, базовану на відкритих науці, освіті, інноваціях. Проілюстровано їхню інтегративну роль в інтелектуальній економіці.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобальна економіка, людський капітал, економіка знань, інтелектуальний капітал, інтелектуальна власність, інтелектуальна економіка, дослідницький університет, підприємницький університет, відкриті інновації.

Вступ

Під впливом науково-технологічного прогресу у руслі універсальних глобалізації, інформатизації і диджиталізації економічної лібералізації і демократизації, індивідуалізації та гуманізації у ХХІ ст. відбувається якісна трансформація умов, факторів і моделей економі-

¹ **Лук'яненко Ольга Дмитрівна** — доктор економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародного менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: креативний менеджмент, інновації, інтелектуальний капітал. Електронна адреса: lukianenko@ukr.net.

Дворник Ірина Вікторівна — завідувач відділу аспірантури і докторантури ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: інтелектуальні інновації в освітній сфері, університетська освіта, підприємницькі університети. Електронна адреса: i_dvornik@ukr.net.

Колечко Дмитро Володимирович — кафедри міжнародного менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: економіка країн Південно-східної Азії, трансформація фінансових ринків. Електронна адреса: kaf404-mm@ukr.net.

чного розвитку та зростання, коли визначальними стають новітні типи виробництва і обміну, що базуються на інтелекті, як ресурсі V і VI технологічних укладів, що забезпечують економічну динаміку і соціальний прогрес. В інституційній структурі економіки провідну роль починає відігравати інтелектуальна власність, що охоплює об'єкти, джерела, процеси та результати наукової й інноваційної діяльності. Втілений у правах інтелектуальної власності і належним чином кількісно оцінений інтелектуальний ресурс знаходить реальне застосування на ринку чи в суспільстві, формуючи інтелектуальний капітал.

Дослідження його сучасної сутності, структури та результативності є фундаментально пріоритетним. Інтелектуальний капітал стає органічною складовою не тільки мікро-, але й макроекономічних інституційних теорій і стратегій, суттєво впливаючи на ринкову і соціальну поведінку у постіндустріальній економіці знань. Особливе місце в ній посідають університети, що стають центрами формування дослідницьких і освітніх мереж, інститутами генерації знань і відтворення інтелектуального капіталу.

Глобалізація інтелектуальних ресурсів, становлення глобальних ринків інтелектуальної праці, прав і продуктів інтелектуальної власності стає провідним трендом економічного і цивілізаційного розвитку. Одночасно має місце нееквівалентний міжкраїновий інтелектуальний обмін, обумовлений багато в чому олігополізацією ринків у науково-патентній сфері, групою провідних країн – технологічних лідерів, що загострює традиційні і породжує нові проблеми, дисбаланси і асиметрії.

Загалом потрібне поглиблене дослідження феномену становлення постіндустріальної економіки знань, розвиток методології й інструментарію оцінювання інтелектуального потенціалу суб'єктів глобальної економіки, шляхів та механізмів його капіталізації для постійної технологічної та організаційної модернізації мікро-, макро- та глобальних структур. За умов очевидної недооцінки інтелектуального потенціалу України, базуванні виробництв на нижчих технологічних укладах при відсутності належної інноваційної мотивації бізнесу унеможлиблюється економічний і соціальний прогрес у форматі економіки знань.

Метою статті є підтвердження гіпотези щодо визначальної ролі інтелектуального капіталу в глобальній економіці XXI ст. Для її досягнення було визначено такі основні завдання: ідентифікувати ключові поняття інтелектуальної економіки; проаналізувати сучасний інтелектуальний потенціал України; окреслити інтелектуальну місію університетів. Предметом дослідження є передумови, закономірності та особливості формування та функціонування інтелектуального капіталу.

У процес переорієнтації на нові ресурси економічного розвитку і соціального прогресу дослідницький інтерес все більше концентрується на комплексному аналізі інтелектуального капіталу¹ (табл. 1).

Таблиця 1

ЕВОЛЮЦІЯ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ²

Ознака	Етап		
	1	2	3
Період	1980-і — 1990-і	1990-і — 2004	2004 — ...
Теоретична база	Великі (класичні) теорії	Динамічна теорія ІК	Агрегована теорія ІК
Основний результат	Окреслення рамок та структури ІК	Класифікація ІК, його компоненти, таксономія їх та групування підходів оцінювання ІК	Критика теорій та моделей
	Поява нових теоретичних моделей	Поява нових теоретичних моделей, прикладне застосування нових та попередніх моделей	Прикладне застосування нових та попередніх моделей, поява нових теоретичних моделей
	Розвиток термінології	Розвиток термінології	Трансформаційне уточнення термінології
Основний об'єкт	Значення ІК для забезпечення сталої конкурентної переваги	Вимірювання, управління, звітність; вплив ІК на фінансові результати	Критичне дослідження практики ІК; управлінські аспекти ІК; фінансові та нефінансові аспекти
	Корпорації	Корпорації, МСП, міжнародний досвід	Всі типи суб'єктів, а не лише корпорації
Основні розробки	Практики	Дослідники та практики	Практики, дослідники, політики
Дослідження	Теоретичні	Переважно описові	Зростання значення дослідження результативності
Практичне значення	Створення директив та стандартів ідентифікації ІК	Дослідницька перевірка гіпотез; розкриття інформації та звітності	Практичне застосування ІК; зародження експериментування з ІК

¹ Прийнято вважати, що термін «інтелектуальний капітал» вперше використав Дж.К. Гелбрейт (*Гелбрейт, Дж. К. Новое индустриальное общество = The New Industrial State (1967).* — АСТ, 2004. — 608 с.)

² Ільницький Д. Університети в глобальній економіці знань / Д. Ільницький // Міжнародна економічна політика. — 2015. — №1(22). — С. 123-154.

В розвитку теорії інтелектуального капіталу як ключової категорії сучасної економіки знань насамперед слід відзначити праці західних вчених Л. Едвінсона³, Д. Даффі, М. Мелоуна⁴, Т. Стюарта⁵, І. Хіроякі та ін. При цьому як сутність, так і структура та ефективність інтелектуального капіталу досліджуються переважно на рівні фірми (організації).

Суттєвий внесок в методологічну ідентифікацію інтелектуального капіталу здійснили і вітчизняні дослідники — Л. Антонюк, В. Базилевич, А. Гальчинський, О.Грішнова, В. Ільїн, Д. Ільницький, А. Колот та інші.

Так О. Грішнова трактує його як інтелектуальну здатність людей у сукупності зі створеними ними матеріальними й нематеріальними засобами, які використовуються в процесі інтелектуальної діяльності людиною індивідуально або в рамках певного колективу і підвищують ефективність праці й доходи^{6,7}. В. Базилевич та В. Ільїн узагальнюють взаємопов'язані аспекти аналізу інтелектуального капіталу: ціннісний, системний, процесний, результативний і підкреслюють важливість комерційного використання інтелекту⁸. Індивідуальний капітал індивіда, фірми та суспільства вирізняють у своїх дослідженнях як О. Грішнова так і В. Базилевич та В. Ільїн. Процеси генерації знань, концентрації інтелектуального капіталу в університетах комплексно дослідив Д. Ільницький^{9,10}.

Загалом досліджувана проблема має міждисциплінарний характер, оскільки, будучи самостійними нематеріальними активами, людський, інтелектуальний, мережевий і соціальний капітал мають специфіку формування і реалізуються у тісному взаємозв'язку.

Методологічний формат дослідження сучасної економіки

Безпрецедентна динаміка і нова якість науково-технологічного прогресу, трансформація знаннєвої парадигми розвитку, актуалізація

³ Carol Yeh-Yun Lin, Leif Edvinsson *National Intellectual Capital: A Comparison of 40 Countries*. — Springer Science & Business Media, 2010. — 392 p.

⁴ *Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower*, by Leif Edvinsson and Michael S. Malone, Harpercollins, 1997. — 240 p.

⁵ Стюарт Т.А. *Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций* [Пер. с англ.] / Т.А. Стюарт. — М.: Поколение, 2007.

⁶ Грішнова О.А. *Людський розвиток: [навч. посіб.]* / О.А.Грішнова. — К.: КНЕУ, 2006. — 308 с.

⁷ Грішнова О.А. *Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку* / О.А. Грішнова // *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*: 36. наук. праць. — 2014. — №1(7). — С. 34-42.

⁸ Базилевич В.Д., Ільїн В.В. *Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: [монографія]* / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. — К.: Знання, 2008. — 687 с.

⁹ Ільницький Д. *Університети в глобальній економіці знань* / Д. Ільницький // *Міжнародна економічна політика*. — 2015. — №1(22). — С. 123-154.

¹⁰ Ільницький Д.О. *Глобальна конкуренція в науково-освітньому просторі: [монографія]* / Д.О.Ільницький. — К.: КНЕУ, 2016. — 445 с.

нематеріальної вартості і нематеріальних активів потребують переосмислення ключових понять інтелектуальної економіки на основі їх системної ідентифікації^{11, 12} (рис. 1).

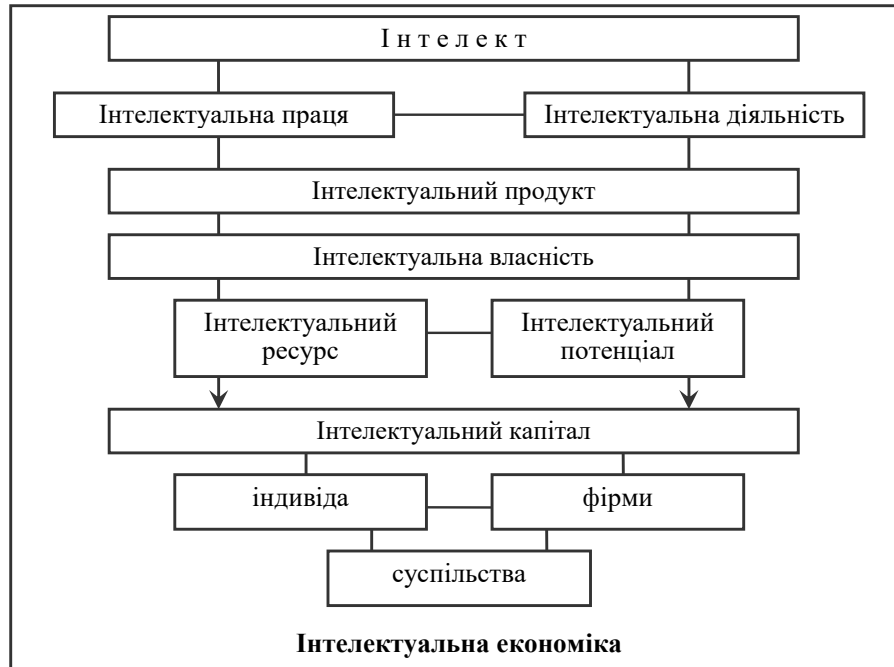

Рис. 1. Методологічна ідентифікація ключових понять інтелектуальної економіки¹³

В сучасних дослідженнях існують відмінності у трактуванні інтелекту¹⁴, однак можна стверджувати, що загалом він являє собою розумову енергію, втілену у знаннях, досвіді, інформації та інтелектуальній власності. За умов цілеспрямованої організації розумової

¹¹ Гринберг Р. Государство в экономике знаний / Р. Гринберг // Вопросы экономики. — 2008. — №10. — С. 31.

¹² Petty R., Guthrie J. Intellectual capital literature review: Measurement, reporting and management // Journal of Intellectual Capital. — 2000. — Vol. 1 Iss: 2. — Pp. 155-176.

¹³ Розроблено авторами на основі: Базилевич В.Д., Ільїн В.В. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: [монографія] / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. — К.: Знання, 2008. — 687 с.; Грішнова О.А. Людський розвиток: [навч. посіб.] / О.А. Грішнова. — К.: КНЕУ, 2006. — 308 с.; Грішнова О.А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку / О.А. Грішнова // Соціально-трудові відносини: теорія та практика: 36. наук. праць. — 2014. — №1(7). — С. 34-42; Ільницький Д. Університети в глобальній економіці знань / Д. Ільницький // Міжнародна економічна політика. — 2015. — №1(22). — С. 123-154; Ільницький Д.О. Глобальна конкуренція в науково-освітньому просторі: [монографія] / Д.О. Ільницький. — К.: КНЕУ, 2016. — 445 с.

¹⁴ Сіденко С. Некономічні чинники світового економічного розвитку: [монографія] / С. Сіденко. — К.: Інститут світової економіки НАН України, вид-во «Аврора-Прінт», 2011. — 234 с.

енергії на створення нових цінностей, інтелект стає засобом виробництва¹⁵.

Інтелектуальна праця як особливий вид людської діяльності може бути репродуктивною чи творчо продуктивною, коли виробляється інтелектуальний продукт, який може комерціалізуватися безпосередньо або опосередковано через оформлення в якості прав на об'єкт інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність в економіці знань відіграє чи не найголовнішу роль, набуваючи при цьому інституціоналізованого характеру¹⁶. Виходячи з того, що формування інституту інтелектуальної власності відображає еволюцію, з одного боку, організаційно-правових форм науково-технологічного прогресу, а з іншого — безпосередньо відносин власності, ціноутворення і конкуренції, нами аргументовано методологічну необхідність і практичну доцільність системного позиціонування інтелектуальної власності в інституціональному середовищі сучасної економіки (рис. 2).

Рис. 2. Інтелектуальна власність в інституціональному середовищі економіки знань¹⁷

¹⁵ Стюарт Т.А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций [Пер. с англ.] / Т.А. Стюарт. — М.: Поколение, 2007.

¹⁶ Глобальный рынок интеллектуальной собственности: масштабы, структура, институты: [монография] / О.Ю. Біленький, Я.М. Столярчук, О.М. Галенко, В.М. Столярчук. — К.: КНЕУ. — Фенікс, 2016. — 272 с.

¹⁷ Розроблено авторами

Інститут інтелектуальної власності: забезпечує обмін інтелектуального продукту між творцями, посередниками, кінцевими споживачами; активізує системні науково-технічні дослідження, міжсуб'єктну та міжгалузеву дифузію інновацій, кооперацію між суб'єктами інноваційного процесу через трансфер технологій, інтегрує ресурси для проведення спільних досліджень, сприяє розвитку новітніх форм патентно-ліцензійної кооперації фірм, залучення споживачів до інноваційного процесу; розширює межі національних інноваційних систем шляхом відображення новітніх науково-технічних досягнень у процесі реєстрації та охорони доменних імен у мережі Інтернет, функціонування електронних систем подання й опрацювання патентних заявок, формування сучасних елементів інфраструктури, поширення аудиту та механізмів страхування інтелектуальної власності, розвитку різноманітних посередницьких структур, інтеграції в інноваційні системи малого та середнього бізнесу; сприяє розвитку системи фінансування інноваційної діяльності, раціоналізації структури витрат на основі відшкодування й капіталізації інноваційних витрат шляхом реалізації об'єктів інтелектуальної власності, продажу прав інтелектуальної власності, укладання ліцензійних угод, залучення вітчизняних і зарубіжних інвестицій, створення сприятливого іміджу інноваційних формувань, переплетення відносин щодо об'єктів інтелектуальної власності з новітніми інноваційно-господарськими відносинами¹⁸.

Згідно із сучасними принципами та універсальними підходами на мікрорівні інтелектуальний капітал формують: безпосередньо людський капітал, втілений у працівниках компанії у вигляді їхнього досвіду, знань, навичок, творчих можливостей, а також загальної культури, прихильності філософії фірми, її внутрішнім цінностям; структурний (організаційний) капітал у вигляді патентів, ліцензій, торгових марок, організаційних структур, баз даних, електронних мереж тощо; клієнтський (споживчий) капітал, що включає систему відпрацьованих, надійних, довгострокових, довірчих і взаємовигідних відносин підприємства зі своїми клієнтами, покупцями, а також фірмове найменування й історію взаємовідносин зі споживачами^{19, 20}.

Окремою проблемою, більш актуальною за структурний аналіз, слід вважати вимірювання (оцінювання) інтелектуального капіталу, первопричиною чого є необхідність зовнішнього підтвердження його

¹⁸ Базилевич В.Д., Ільїн В.В. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: [монографія] / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. — К.: Знання, 2008. — 687 с.

¹⁹ Ільницький Д. Університети в глобальній економіці знань / Д. Ільницький // Міжнародна економічна політика. — 2015. — №1(22). — С. 123-154.

²⁰ Хомаківський С.І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти [текст]: навч. посіб / С.І. Хомаківський, В.П. Якобчук, І.Л. Литвинчук. — К.: Центр учбової літератури, 2014. — 276 с.

вартості (цінності)²¹. У сучасній практиці налічується понад 40 методів такого оцінювання, які за методологією К. Свейнбі позиціонують у чотири групи²²: 1) методи ринкової капіталізації (Market Capitalization Methods), які передбачають обчислення різниці між ринковою капіталізацією компанії та власним капіталом її акціонерів. Отримана величина розглядається як вартість її інтелектуального капіталу або нематеріальних активів (коефіцієнти Тобіна); 2) методи прямого вимірювання інтелектуального капіталу (Direct Intellectual Capital methods), що базуються на ідентифікації й грошовому оцінюванні окремих активів чи окремих компонентів інтелектуального капіталу. Після оцінювання окремих компонентів інтелектуального капіталу або навіть окремих активів виводиться інтегральна оцінка інтелектуального капіталу компанії; 3) методи віддачі на активи (Return on Assets methods) базуються на підході, де відношення середнього доходу компанії до відшкодування видатків за деякий період до матеріальних активів компанії (ROA компанії) порівнюється з аналогічним показником для галузі в цілому. Для обчислення середнього додаткового прибутку від інтелектуального капіталу, отриману різницю помножують на матеріальні активи компанії. Далі, шляхом прямої капіталізації або дисконтування отриманого грошового потоку можна визначити вартість інтелектуального капіталу компанії; 4) методи підрахунку балів (Scorecard Methods) — ідентифікують різні компоненти нематеріальних активів або інтелектуального капіталу, генеруються і додаються індикатори та індекси у вигляді підрахунку балів або як графі. Застосування SC-методів не передбачає грошової оцінки інтелектуального капіталу.

Комплексно і структуровано інтелектуальний капітал у глобально порівняльному плані оцінюється за методиками міжнародних організацій^{23, 24, 25, 26}. Загалом інтелектуальний капітал доцільно досліджувати й оцінювати на індивідуальному, колективному, корпоративному (організаційному), локально-територіальному, національному, регіональному, міжнародному та глобальному рівнях.

²¹ Marr B., Chatzke J. Intellectual capital at the crossroads: managing, measuring and reporting of IC // Journal of Intellectual Capital. — 2004. — Vol.5. — No. 2. — pp. 224-229.

²² Кузнецов В.И., Князева Е.В. Методы оценки интеллектуального капитала / В. И. Кузнецов, Е. В. Князева // Вопросы экономических наук. — 2016. — №1. — С. 18-21.

²³ KEI and KI Indexes (KAM 2012). — [Electronic resource]. — Available at: http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp

²⁴ Reporting intellectual capital to augment Research, Development and Innovation in SMEs. — Report to the Commission of the High Level Expert Group on RICARDIS. — Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. — 164 p.

²⁵ Supporting Investment in Knowledge Capital, Growth and Innovation: OECD 2013. — [Electronic resource]. — Available at: http://www.oecd-ilibrary.org/industry-and-services/supporting-investment-in-knowledge-capital-growth-and-innovation_9789264193307-en

²⁶ The Human Capital Report 2013. — [Electronic resource]. — Available at: <http://reports.weforum.org/human-capital-index-2013>

Сучасний методологічний формат передбачає дослідження інтелектуального капіталу у взаємозв'язку із людським і соціальним²⁷. За Ф. Фукуямою, соціальний капітал — це креативний потенціал суспільства, що формується як результат наявної довіри між його членами і ґрунтується на утвердженні неформальних цінностей і норм, які поділяють певні групи людей, котрі мають можливість стабільного спілкування та співробітництва (конструктивізм і взаємна повага, чесність, надійність у виконанні зобов'язань, плюралізм і толерантність, спільне бачення перспективи тощо). О. Грішнова також визначає соціальний капітал (СК) як особливу форму капіталу, що існує в таких елементах громадської організації, як соціальні мережі, соціальні норми й довіра, що створюють умови для координації й кооперації заради взаємної вигоди. При цьому інтелектуальний капітал і соціальна взаємодія, будучи об'єктами самостійного аналізу, характеризують національний (суспільний) людський капітал²⁸.

Загалом, соціальний капітал являючи собою безпосередньо економічну цінність (Ф. Фукуяма), соціальний капітал примножує віддачу від інвестицій у фізичний і людський капітал (Р. Патнем), мобілізує морально-психологічний ресурс розвитку (А. Гальчинський). Ш. Юсуф відзначає, що людський капітал стає більш креативним, об'єднуючись у мережевий капітал (wikicapital), створюючи локальні й глобальні команди та партнерства, асоціації й спільноти. Об'єднання сприяє обміну знаннями, координує поєднання зусиль талантів з різними поглядами й точками зору з різних областей знань²⁹. А. Гальчинський аргументовано стверджує, що мережева організація відповідних взаємозв'язків стає найадекватнішою формою утвердження соціального капіталу, коли неформальні норми самоорганізації через різнорівневі мережеві механізми безпосередньо діють у сфері економіки³⁰.

На основі аналізу сучасних методологічних підходів, можна запропонувати структурно-логічну схему (рис. 3), що інтегрує людський (Л), інтелектуальний (І), соціальний (С) та мережевий (М) капітал у взаємопов'язаних сегментах глобальної економіки (знанневому, інтелектуальному, соціальному та мережевому).

²⁷ Термін «соціальний капітал» вживають у науковій літературі з 1980-1990-их років завдяки його дослідженням західними вченими П. Бурдьє, Р. Патнемом, Дж. Коулманом, Ф. Фукуямою (Алексеєнкова Е.С. Когнитивные механизмы интеграции социальных сетей / Е.С. Алексеєнкова // Политические исследования. — 2007. — №3. — С. 92-114; Фукуяма Ф. Великий разрыв / Пер. с англ. под общ. ред. А. В. Александровой. — М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. — 474 с.; Ясин Е. Модернизация и общество / Е. Ясин // Вопросы экономики. — 2007. — №5. — с. 16-30).

²⁸ Грішнова О.А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку / О.А. Грішнова // Соціально-трудові відносини: теорія та практика: Зб. наук. праць. — 2014. — №1(7). — С. 34-42

²⁹ Гальчинський А. Економічна методологія. Логіка оновлення: [курс лекцій] / Анатолій Гальчинський. — К.: АДЕФ-Україна, 2010. — 572 с.

³⁰ Там само.

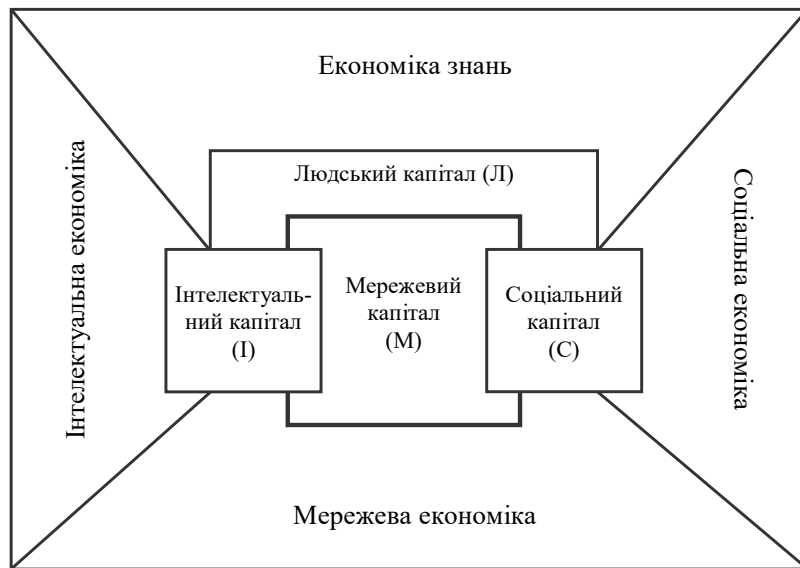

Рис. 3. Еклектична макроекономічна модель «ЛІСМ»

Інтелектуальний потенціал України

Генерація, концентрація і продуктивність інтелектуального капіталу мають специфічні країнові і регіональні умови.

На сьогодні Україна ще зберігає значний інноваційний потенціал завдяки високому рівню насамперед фундаментальних досліджень, інерції розвитку як високотехнологічного пострадянського анклаву. Вона залишається Україна залишається серед світових лідерів за такими напрямками фундаментальної науки, як фізика, математика, інформатика, хімія, фізіологія, медицина; має піонерні напрацювання та прикладні розробки у сфері лазерної, криогенної, аерокосмічної техніки, засобів зв'язку і телекомунікації, програмних продуктів; входить до вісімки держав, які мають необхідний науково-технічний потенціал для створення авіакосмічної техніки, й до десятки найбільших суднобудівних країн світу.

В Україні індикатор поширення вищої освіти становить 38 % за вищого показника на глобальному рівні – у США (38,6 %), в Ізраїлі (42,4 %) та Канаді (43,9 %) ³¹. За «Universitas 21» українській системі вищої освіти вдалося випередити Чехію, Польщу, Словенію, Росію, Італію.

³¹ Interviews with CEOs. — Boston: Harvard Business School Publishing, 2000. — P. 111–116.

Рейтингова позиція України за інтелектуальним капіталом (70 місце серед 124 країн), зумовлена не слабким інтелектуальним потенціалом, а низькими індикаторами рівня освоєння технологій фірмами (85 місце), здатності до інновацій (87 місце), залучення талантів (110 місце), утримувати таланти (117 місце), захисту інтелектуальної власності (120 місце).

Питома вага інноваційної в загальному обсязі реалізованої промислової продукції становить лише 3-5 %, український високотехнологічний експорт становить 4-5 млрд дол. США на рік, хоча потенційно оцінюється на рівні 10-15 млрд дол. США, або 0,3-0,5 % світового експорту³². На відміну від розвинених країн, де 85–90 % приросту ВВП забезпечуються за рахунок виробництва та експорту наукомісткої продукції, частка України на ринку високотехнологічної продукції, який оцінюється у 2,5–3 трлн дол. США, становить приблизно 0,05–0,1 %³³.

Незначною є участь України в міжнародному трансфері технологій, що підтверджує динаміка доходів вітчизняних ліцензіарії від продажу за кордон прав за використання об'єктів промислової власності, коли обсяги отриманих ними роялті від експорту ліцензій та інших послуг, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності, становили 0,1-0,5 % сукупного експорту послуг. Показово, що обсяги виплат вітчизняних суб'єктів господарювання за придбання ліцензійних прав досягають до 70 % сукупного імпорту послуг, тобто має місце очевидна асиметрія.

Що стосується патентно-ліцензійної діяльності України, то її масштаби характеризуються доволі нерівномірною динамікою як за роками, так і сферами та галузями національної економіки. Загалом Україна попри значний потенціал у сфері інтелектуальної власності має низькі позиції в міжнародних рейтингах за більшістю індексів.

Міжнародна позиція України за показником захисту інтелектуальної власності (125 місце) є найгіршою серед країн ЄС та СНД. Однією з основних проблем, що спричиняє порушення прав на інтелектуальну власність та ліцензійних угод, є так зване «піратство», що потребує, на наш погляд, спеціальних досліджень, кількісних та якісних оцінок переважно правового характеру. Разом із тим, з економічної точки зору, недостатній захист прав інтелектуальної власності в Україні сприяє зростанню ризиків відставання у високотехнологічних галузях економіки й може гальмувати економічний розвиток і соціальний прогрес.

³² Бреус С.В. Аналіз стану і перспективи експорту високотехнологічної продукції промисловості України / С.В. Бреус // Стратегічні пріоритети. — 2010. — №1. — С. 16-22.

³³ Інноваційний потенціал України: [монографія] / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, В.В. Юхименко, В.М. Костюченко, Л.П. Кудирко [та ін.]; за заг. ред. А.А. Мазаракі. — К.: НТЕУ, 2012. — 592 с.

У міжнародно-порівняльному плані ступінь ефективності системи захисту прав інтелектуальної власності характеризують міжнародний індекс прав власності, індекс верховенства права, індекс економіки знань та глобальний індекс інновацій (INSEAD) (табл. 2).

Таблиця 2

**КОНКУРЕНТНІ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ В ОБРАНИХ МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГАХ,
2016 р.³⁴**

Позиція країни за індексом прав ІВ	Міжнародний індекс прав власності				Позиція країни за глобальним індексом інновацій	Глобальний індекс інновацій (INSEAD)				Позиція країни за індексом розвитку людського капіталу (Human Capital Index)	Загальний індекс	Позиція країни за індексом верховенства права	Індекс верховенства права (0-1)
	Загальний (1-10)	Правовий	Матеріальний	Інтелектуальний		Вхідний субіндекс	Вихідний субіндекс	Коефіцієнт ефективності	ГІІ (0-100)				Середня оцінка (фактори 1-8, 0,00-1,00 пунктів)
Фінляндія (1)	8,4	8,9	7,7	8,6	Швейцарія (1)	68,4	64,2	1,01	68,2	Фінляндія (1)	85,86	Данія	0,89
Нова Зеландія (2)	8,3	9,0	7,9	7,9	Швеція (2)	68,8	58,7	0,9	62,4	Норвегія (2)	84,64	Норвегія	0,88
Люксембург (3)	8,3	8,6	7,8	8,3	Велика Британія (3)	67,5	56,3	0,8	62,4	Швейцарія (3)	84,61	Фінляндія	0,87
Норвегія (4)	8,3	8,7	7,9	8,1	США (4)	68,7	54,1	0,8	60,1	Японія (4)	83,44	Швеція	0,86
Швейцарія (5)	8,2	8,7	7,6	8,3	Фінляндія (5)	68,5	51,3	0,7	60,0	Швеція (5)	83,29	Нідерланди	0,86
Японія (8)	8,1	8,1	7,6	8,6	Німеччина (10)	61,9	54,0	0,9	57,1	США (24)	80,63	Німеччина	0,89
США (15)	7,7	7,3	7,3	8,6	Японія (16)	66,0	43,0	0,7	54,0	Люксембург (22)	79,28	Росія	0,49
Естонія (25)	6,8	7,4	6,8	6,2	Естонія (24)	54,2	49,3	0,9	52,8	Естонія (15)	78,86	Естонія	0,79
Угорщина (49)	5,7	5,5	5,1	6,4	Угорщина (33)	53,1	48,0	0,9	47,5	Угорщина (33)	78,42	Угорщина	0,57
Польща (43)	5,9	6,2	5,7	5,9	Польща (39)	48,9	40,5	0,8	43,0	Польща (30)	77,34	Польща	0,71
Китай (55)	5,4	4,4	6,5	5,3	Китай (25)	48,7	31,7	0,7	40,2	Китай (71)	76,36	Китай	0,48
Україна (115)	3,9	2,4	5,1	4,3	Україна (56)	38,9	32,5	0,8	36,5	Україна (26)	67,81	Україна	0,45

³⁴ Складено авторами на основі: Human Capital Report 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reports.weforum.org/human-capital-report-2016/>; The Global Innovation Index 2016. The Human Factor in Innovation. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2016.pdf; The International Property Rights Index 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://internationalpropertyrightsindex.org/ipri2016/>; The Rule of Law Index 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index>

Системними причинами якісного плану, що стримують інноваційний прогрес, на наш погляд, є:

- низький рівень патентування вітчизняних винаходів у зарубіжних та міжнародних патентних організаціях;
- переважно тіньовий господарський обіг об'єктів інтелектуальної власності;
- відсутність дієвих механізмів і культури комерціалізації інновацій за низького попиту на інноваційні продукти з боку промислового сектору;
- односторонній і нееквівалентний міжнародний науково-технологічний обмін, особливо у сфері трансферу технологій;
- відсутність національного ринку венчурного капіталу та конкуренції в науковій діяльності й інноваційному підприємстві;
- недостатня інвестиційна активність банків та інших фінансових установ України в інноваційній сфері;
- відсутність функціонально повної системи спеціалізованих ринкових інститутів та інструментів інноваційного розвитку тощо.

Досвід України показує, що навіть значний інтелектуальний потенціал націй не гарантує їм інноваційного прогресу, якщо він не втілюється в інтелектуальному капіталі. Для цього необхідне формування мотивацій і практичні дії з переходу до економіки знань, створення не тільки відповідних науково-технологічних, а й мікротамакроекономічних умов.

Інтелектуальна місія університетів

У знаннєвій економіці сфера освіти стає ключовою, а глобальна індустрія освіти, виключно з витратами на національні системи освіти, є сьогодні другим за величиною глобальний ринком після охорони здоров'я. Сумарний обсяг витрат на освіту у 2012-2017 рр. оцінюється на рівні 5-7 трлн дол. США.

Найбільш динамічним та інтернаціоналізованим є сектор вищої освіти зі щорічним обсягом продажу понад 300 млрд дол. та чисельністю споживачів близько 15 млн чол.,³⁵ а провідною тенденцією його розвитку є глобалізація (рис. 4).

Трансформація міжнародного ринку освітніх послуг у глобальний відбувається унаслідок невпинного поширення прояву трьох взаємопов'язаних тенденцій: формування глобального споживчого попиту на освітні послуги, зумовленого глобальною інформатизацією; становлення глобального ринку праці; крос-культурної уніфі-

³⁵ Галичин В.А. Международный рынок образовательных услуг: основные характеристики и тенденции развития / В. А. Галичин. — М.: Издат. дом «Дело» РАНХиГС, 2015. — 60 с.

кації в усіх сферах діяльності, безпрецедентно зростаюча міжнародна мобільність студентів, аспірантів, докторантів, викладачів, освітніх програм.

Рис. 4. Формування глобального ринку освітніх послуг³⁶

Інтегративну роль у становленні та розвитку постіндустріальних суспільств відіграють університети, оскільки саме в них концентрується інтелектуальний капітал, генеруються ідеї, організуються і здійснюються НДДКР, розвиваються прогресивні форми освітньої інноваційної діяльності із безпосереднім масштабним і динамічним передаванням нових знань, акумулюється й постійно оновлюється інформаційний ресурс розвитку.

³⁶ Розроблено авторами

У «потрійній спіралі» інноваційного прогресу (університети — промисловість — державне регулювання) американський дослідник Генрі Іцковіц ставить на перше місце саме університети³⁷. Ідея «трикутника знань», включає державний і приватний сектори й сектор знань³⁸, а в інноваційному порядку денному Європейського Союзу освіта, дослідження та інновації визначаються ключовими факторами конкурентного розвитку.

Сучасна місія університетів полягає не тільки в акумуляції та поширенні знань, а й в обов'язковим у проведенні прикладних досліджень та їхній комерціалізації, що притаманна передусім дослідницьким університетам^{39, 40, 41}.

Глобальна економізація знань зумовлює тісну взаємодію університетів з бізнесом, оскільки саме він здатна забезпечити належне фінансування виробництва інтелектуальних продуктів та їх масштабну комерціалізацію. Важливим тут є єднальні універсальні довгострокові тренди. Для бізнесу — інноваційність, корпоратизація, транснаціоналізація, соціалізація, а для університетів відповідно — інтелектуалізація, професіоналізація, міжнародна мобільність, гуманізація. Саме вони, як доводить успішна практика співпраці, є фундаментальною базою стратегічного партнерства університетів із бізнесом. За умов неадекватності державного фінансування та розширення сфер діяльності зароджується феномен підприємницьких університетів, коли університет тепер стає не просто учасником наукових і технологічних парків, а їхнім організаційним суб'єктом і центром, позаяк об'єднує наукові дослідження, НДДКР, комерційну реалізацію їхніх результатів із підготовкою фахівців у новітніх науково-технологічних сферах⁴². Це, як правило, супроводжується інкубаційним ефектом, що якісно змінює структуру традиційних інноваційних процесів.

Визначальними характеристиками університетів такого статусу є: капіталізація наукових відкриттів, тісна взаємодія із бізнес-структурами й державою, незалежність у визначенні стратегії розви-

³⁷ *Etzkowitz H.* The Triple Helix / H. Etzkowitz // *University-Industry-Government. Innovation in Action.* — N.Y., 2008.

³⁸ *Lansu A., Boon J., Sloep P.B., Rietje van Dam-Mieras* Changing professional demands in sustainable regional development: a curriculum design process to meet transboundary competence // *Journal of Cleaner Production.* — 2013. — №49. — P. 123-133.

³⁹ *Ільницький Д.О.* Глобальна конкуренція в науково-освітньому просторі: [монографія] / Д.О.Ільницький. — К.: КНЕУ, 2016. — 445 с.

⁴⁰ *Schramm C.J., Crow M., Merten A.G.* et.al. (2008). The Future of the Research University [Електронний ресурс] // Meeting the Global Challenges of the 21st Century. — June 1, 2008. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=1352645>.

⁴¹ *Vest C.M.* The American Research University from World War II to World Wide Web: Governments, the Private Sector, and the Emerging Meta-University. — Berkeley: University of California Press, 2007. — 140 p.

⁴² *Іванов Н.П.* Социальный контекст инновационного развития / Н.П. Иванов // *Мировая экономика и международные отношения.* — 2013. — № 5. — С. 17–30.

тку, гібридизація організаційної структури, інтроспективність як неперервний процес оновлення⁴³. Унеобхіднюється: по-перше, постійна диверсифікація сфер університетської діяльності та ресурсної бази; по-друге, співпраця з бізнесом та державою; по-третє, формування інтегрованої підприємницької культури, базованої на ефективному стимулюванні інновацій, тощо.

Такого роду трансформація університету як суспільного інституту, на наш погляд, може мати як позитивні наслідки, передусім для самих університетів, у плані активізації їхньої зорієнтованої на ринок науково-прикладної діяльності, а отже, й більшої фінансової автономії, так і негативні, оскільки надмірна комерціалізація спричинятиме дискредитацію фундаментальних досліджень, що потребують довгострокових вкладень з неочевидними комерційними результатами. Водночас фундаментальна наука не тільки генерує принципово нові знання, що стають основою проривних інновацій, а й забезпечує належну якість перспективно зорієнтованої університетської освіти. У цьому контексті показово, що у США за державою залишається фінансова підтримка фундаментальних досліджень за одночасної орієнтації бізнесу на прикладні дослідження й технологічний розвиток. У ЄС створено Європейську Раду з наукових досліджень для пріоритетного фінансування фундаментальних наук. Постійно зростає частка державного фінансування фундаментальних досліджень в Південній Кореї, Малайзії, Південній Америці, Росії. Натомість у країнах із недостатнім фінансуванням фундаментальних наук можна очікувати занепаду багатьох наукових шкіл, інтелектуального відпливу до інших, прибутковіших сфер діяльності й за кордон. Загалом уможливлються й деструктиви системного характеру в напрямі інтелектуальної деградації суспільства і технологічного регресу.

Актуальними у сфері науки і освіти залишаються універсальні для всіх країн дилеми, що набувають глобальних рис: між фундаментальними і прикладними дослідженнями; між дослідницьким індивідуалізмом і науковим колективізмом; між наукою в інтересах суспільного прогресу і наукою для підвищення прибутковості бізнесу; між дедалі більш глобалізованою наукою та освітою і переважно національним характером їх фінансування й організації; між безпрецедентною глобальною академічною мобільністю і національним протекціонізмом у цій сфері (табл. 3).

Для вирішення цих дилем та більш локальних проблем розвитку науки і освіти необхідні міждисциплінарні фундаментальні і прикладні дослідження, що уможливлються у інтелектуальній економіці мережевого типу.

⁴³ Там само.

Таблиця 3

СУЧАСНІ ДИЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ

Критерії	Дилеми	
Мотивація і цільова орієнтація	Генерація нових знань	Виробництво знань для ринку
Просторова організація	Локальна (регіональна, національна) організація досліджень	Участь у міжнародних мережах
Пріоритетність стадій інноваційного циклу	Фундаментальні дослідження	Прикладні дослідження
Суб'єктивність інтелектуалізації	Дослідницький індивідуалізм	Науковий колективізм
Статусність	Академічний імідж	Формалізація і комерціалізація
Стимулювання	Переважно моральне	Переважно матеріальне
Цінність і корисний результат	Наука в інтересах суспільного прогресу	Наука як фактор високоприбуткового бізнесу

Принципово важливим, на наш погляд, є те, що сьогодні завдяки доступному та якісному онлайн-спілкуванню модель «відкритих інновацій», котра довела свою ефективність у 2000-і роки, доповнюється новими важливими компонентами, а саме «відкритою наукою» і «відкритою» освітою (рис. 5).

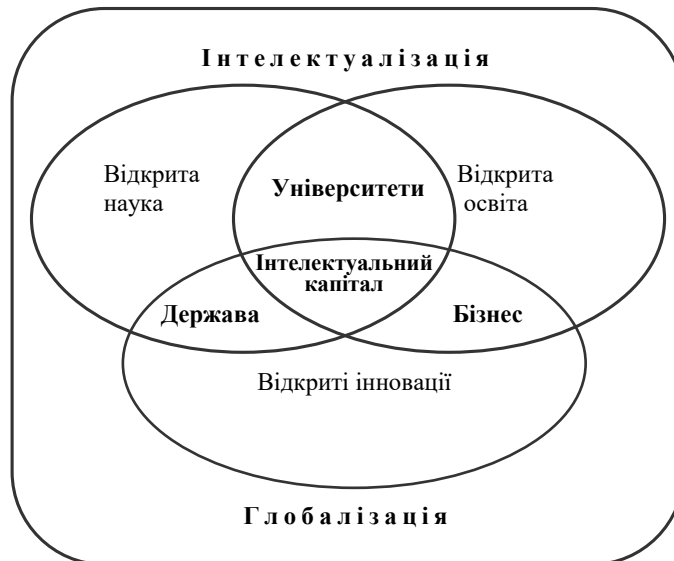

Рис. 5. Модель інтелектуалізації глобального економічного розвитку

Таким чином формується якісно нова модель глобальної інтелектуалізації як за природою так і за структурною організацією, що дозволяє генерувати синергетичні ефекти, сприяючи економічному і соціальному прогресу.

Висновки

Конкурентний успіх країн на глобальному ринку, їх технологічний і соціальний прогрес визначається здатністю розвивати особистісний, корпоративний і національний інтелектуальний капітал. В ринковій економіці його основу становить інтелектуальна власність, що використовується практично в усіх видах діяльності суб'єктів бізнесу і є невичерпним ресурсом розвитку на відміну від природних та матеріальних ресурсів. Взаємодія інтелектуального, людського та соціального капіталу на сучасній інформаційно-комунікаційній основі динамізує розвиток нових найбільш ефективних секторів глобальної економіки, створює передумови формування мережевого капіталу.

У міжнародних рейтингах Україна має високий інтелектуальний потенціал, однак недостатньо є інноваційна спроможність її економіки, коли домінує цінова ресурсна конкуренція, використовуються переважно нетехнологічні конкурентні переваги. Інтелектуальна власність залишається найбільш недооціненим активом. Внутрішні та зовнішні політико-економічні причини стримують інноваційну динаміку національної економіки й обмежують можливості ефективної реалізації інтелектуального потенціалу. Доцільно зосередитися на безальтернативній важливості поєднання інтелектуально-креативного потенціалу суспільства та світових науково-технологічних досягнень для ефективної імплементації в стратегії національного економічного розвитку концептуальних засад економіки знань як вирішального фактору прогресу за умов глобалізації. Обов'язковою є державна правова, фінансова, фіскальна, інформаційна, організаційна підтримка науки, освіти та інновацій, а також інституціональних заходів формування глобально інтегрованої інноваційної системи України.

В інтелектуальній парадигмі глобального розвитку визначальну роль у генеруванні знань, інновацій та інформації відіграють університети світового класу, виконуючи глобальну соціально-інтелектуальну місію. За умов глобальної конкуренції в науково-освітній сфері цілеспрямоване збільшення фінансування фундаментальної і прикладної науки із диверсифікованих джерел забезпечують підприємницькі університети у процесі органічної взаємодії з бізнесом на засадах стратегічного партнерства.

Концентрація інтелектуального капіталу в університетах при підтримці держави і бізнесу на основі симбіозу відкритої науки, освіти та інновацій здатна акселерувати технологічний, економічний і соціальний прогрес. Неоднозначність і суперечливість перспектив глобалізації потребує новітніх міждисциплінарних ідей і досліджень в системі інтелектуальних орієнтирів, цінностей та імперативів. Глобальна діджиталізація економіки, бізнесу та суспільства являє собою не тільки нагальну, а й конче складну наукову проблему, яка потребує таких досліджень.

Список літератури

1. *Алексеевкова Е.С.* Когнитивные механизмы интеграции социальных сетей / Е.С. Алексеевкова // Политические исследования. — 2007. — №3. — С. 92-114.
2. *Базилевич В.Д., Ільїн В.В.* Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: [монографія] / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. — К.: Знання, 2008. — 687 с.
3. *Бреус С.В.* Аналіз стану і перспективи експорту високотехнологічної продукції промисловості України / С.В. Бреус // Стратегічні пріоритети. — 2010. — №1. — С. 16-22.
4. *Галичин В.А.* Международный рынок образовательных услуг: основные характеристики и тенденции развития / В. А. Галичин. — М.: Издат. дом «Дело» РАНХиГС, 2015. — 60 с.
5. *Гальчинський А.* Економічна методологія. Логіка оновлення: [курс лекцій] / Анатолій Гальчинський. — К.: АДЕФ-Україна, 2010. — 572 с.
6. Глобальний ринок інтелектуальної власності: масштаби, структура, інститути: [монографія] / О.Ю. Біленький, Я.М. Столярчук, О.М. Галенко, В.М. Столярчук. — К.: КНЕУ. — Фенікс, 2016. — 272 с.
7. *Гринберг Р.* Государство в экономике знаний / Р. Гринберг // Вопросы экономики. — 2008. — №10. — С. 31.
8. *Грішнова О.А.* Людський розвиток: [навч. посіб.] / О.А. Грішнова. — К.: КНЕУ, 2006. — 308 с.
9. *Грішнова О.А.* Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку / О.А. Грішнова // Соціально-трудові відносини: теорія та практика: Зб. наук. праць. — 2014. — №1(7). — С. 34-42
10. *Гэлбрейт, Дж. К.* Новое индустриальное общество = The New Industrial State (1967). — АСТ, 2004. — 608 с.)
11. *Иванов Н.П.* Социальный контекст инновационного развития / Н.П. Иванов // Мировая экономика и международные отношения. — 2013. — № 5. — С. 17-30.

12. *Ільницький Д.* Університети в глобальній економіці знань / Д. Ільницький // Міжнародна економічна політика. — 2015. — №1(22). — С. 123-154.
13. *Ільницький Д.О.* Глобальна конкуренція в науково-освітньому просторі: [монографія] / Д.О.Ільницький. — К.: КНЕУ, 2016. — 445 с.
14. Інноваційний потенціал України: [монографія] / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, В.В. Юхименко, В.М. Костюченко, Л.П. Кудирко [та ін.]; за заг. ред. А.А. Мазаракі. — К.: НТЕУ, 2012. — 592 с.
15. *Кузнецов В.И.* Методы оценки интеллектуального капитала / В. И. Кузнецов, Е. В. Князева // Вопросы экономических наук. — 2016. — №1. — С. 18-21.
16. *Сіденко С.* Некономічні чинники світового економічного розвитку: [монографія] / С.Сіденко. — К.: Інститут світової економіки НАН України, вид-во «Аврора-Прінт», 2011. — 234 с.
17. *Стюарт Т.А.* Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций [Пер. с англ.] / Т.А. Стюарт. — М.: Поколение, 2007.
18. *Фукуяма Ф.* Великий разрыв / Пер. с англ. под общ. ред. А. В. Александровой. — М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. — 474 с.
19. *Ходаківський Є.І.* Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти [текст]: навч. посіб / Є.І. Ходаківський, В.П. Якобчук, І.Л. Литвинчук. — К.: Центр учбової літератури, 2014. — 276 с.
20. *Ясин Е.* Модернизация и общество / Е. Ясин // Вопросы экономики. — 2007. — №5. — с. 16-30.
21. *Carol Yeh-Yun Lin, Leif Edvinsson* National Intellectual Capital: A Comparison of 40 Countries. — Springer Science & Business Media, 2010. — 392 p.
22. *Etzkowitz H.* The Triple Helix / H. Etzkowitz // University-Industry-Government. Innovation in Action. — N.Y., 2008.
23. Human Capital Report 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reports.weforum.org/human-capital-report-2016/>
24. Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower, by Leif Edvinsson and Michael S. Malone, Harpercollins, 1997. — 240 p.
25. Interviews with CEOs. — Boston: Harvard Business School Publishing, 2000. — P. 111–116.
26. KEI and KI Indexes (KAM 2012). — [Electronic resource]. — Available at: http://info.-worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp
27. *Lansu A., Boon J., Sloep P.B.* Rietje van Dam-Mieras Changing professional demands in sustainable regional development: a curriculum design process to meet transboundary competence // Journal of Cleaner Production. — 2013. — №49. — P. 123-133.

28. *Marr B., Chatzke J.* Intellectual capital at the crossroads: managing, measuring and reporting of IC // *Journal of Intellectual Capital*. — 2004. — Vol.5. — No. 2. — pp. 224-229.

29. *Petty R., Guthrie J.* Intellectual capital literature review: Measurement, reporting and management // *Journal of Intellectual Capital*. — 2000. — Vol. 1 Iss: 2. — Pp. 155-176.

30. Reporting intellectual capital to augment Research, Development and Innovation in SMEs. — Report to the Commission of the High Level Expert Group on RICARDIS. — Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. — 164 p.

31. *Schramm C.J., Crow M., Merten A.G. et.al.* (2008). The Future of the Research University [Електронний ресурс] // Meeting the Global Challenges of the 21st Century. — June 1, 2008. — Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=1352645>.

32. Supporting Investment in Knowledge Capital, Growth and Innovation: OECD 2013. — [Electronic resource]. — Available at: http://www.oecd-ilibrary.org/industry-and-services/supporting-investment-in-knowledge-capital-growth-and-innovation_9789264193307-en

33. The Global Innovation Index 2016. The Human Factor in Innovation. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2016.pdf

34. The Human Capital Report 2013. — [Electronic resource]. — Available at: <http://reports.weforum.org/human-capital-index-2013>

35. The International Property Rights Index 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://internationalpropertyrightsindex.org/ipri2016>

36. The Rule of Law Index 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index>

37. *Vest C.M.* The American Research University from World War II to World Wide Web: Governments, the Private Sector, and the Emerging Meta-University. — Berkeley: University of California Press, 2007. — 140 p.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2018.